

Гордана Рајњак

САГЛЕДАВАЊЕ ПРОБЛЕМА УПОРЕДНИХ ПОЕТИКА У АНДРИЋЕВОМ РОМАНУ ТРАВНИЧКА ХРОНИКА

– Писање Давила и Дефосеа –

Теоријске поставке на пољу компаративних поетика крећу се, пре свега, у правцу установљивања неопходности да се међусобно признају аутономни поетички светови, те да се успостави заједнички поетички метајезик.¹ Предуслов таквог толерантног поступка нужно чини разумевање и осветљавање ограничености домета поетика које имају претензију ка свевладајућем статусу.² Као ванредна, нетеоретска помоћ, која уједно пружа савим интригантне и изнијансиране увиде у овај проблем, али поставља и нова питања, нуди се Андрићев роман *Травничка хроника*, с артикулисаним темом писања унутар писања, уз то обележеног особитим културним контекстом.

Умеће писца је ту да осмисли ретку, не и немогућу, ситуацију да два западњака, писца-функционера, уједно и различита и слична по много чему, допутују у земљу Босну која истог момента постаје предмет њихових литерарних инспирација.³ Литерарно уобличена балканска земља у Прокрустој постели јасно дефинисаних западних поетичких начела открива нарочите *l'ordre na saint* француског конзула Давила и његовог саветника Дефосеа, погледе који извиру иза уметничких структура, из оних неексплицираних слојева западних колонизаторских идеологија.⁴ Случај је пак такав да ови јунаци, боравећи у средини потпуно странијом њиховом културном и идентитетском склопу, сами, условно речено, постају „предмет“ једне друге Босне, посве другачије од оне у њиховим делима, која истинитост њихових писања, а самим тим и поетичких начела, доводи у питање.

¹ Marián Gálík, "Interliterariness as a Concept in Comparative Literature", стр. 5, *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2.4 (2000), <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/6>

² Earl Miner, *Comparative poetics*. (Princeton University Press, Princeton – New Jersey, 1990), стр. 24.

³ О конзулима и разлозима њиховог доласка у Босну, који одговарају Андрићевим ликовима, писао је на више места Станоје Станојевић у својој књизи *Историја Босне и Херцеговине*. (Звоник, Београд, 1999)

⁴ Историјска факта о овом феномену заступљена су како у нашим студијама, нпр. Станоје Станојевић, *Историја Босне и Херцеговине*, и Владимир Ћоровић, *Историја Срба* (Дом и школа, Београд, 2003), нарочито „Шесто поглавље“ и остала потпоглавља која говоре о Босни, тако и у страним као што је Пјер Кокел, *Историја Црне Горе и Босне*, приредили: Бранислав Ковачевић и Владета Цвијовић, превео с француског: Владета Цвијовић (Историјски институт Црне Горе: ЦИД, Подгорица, 1998), нарочито поглавље: „Босна од турске инвазије до припајања Аустро-Угарској царевини (1463–1878)“).

ЗЛАТНА ГРЕДА

Поетике главних јунака – предуслови њихових уметничких дела – уједно су и саме „историјски зависне од нарочитог културног сплета“.⁵ Будући да оне претпостављају нарочита виђења и доживљаје извесне културе, приликом покушаја њихове примене на културу (културне предмете) потпуно другачију од своје матичне, откривају, хтеле то или не, своју парцијалност. Замисао Андрићевог романа је да, поред пружања очигледног материјала погодног за имаголошко истраживање,⁶ оствари корекцију нормативности ових западних поетика, које препоручује својеврстан европоцентризам.⁷ Писац то чини тако што „сведочи“ о својеврсним метафизичким квалитетима другог културног света који, да би били признати и усвојени, траже измену поетичке перцепције света, заједно са коренском трансформацијом личности главних актера. Отуда се и приступ овог рада, у ширем смислу, може означити Мајнеровим термином „правосудни“ (*judicial*), који подразумева „препознавање начела извесне особе, узимање истих као предрасуда, изналагање извора тих предрасуда и истраживање других путева“.⁸

Жан Давил, француски конзул, у служби Наполеонове империјалне власти, долази у Босну с циљем да извештава о односима између турског, француског и аустријског управљања. При томе, овај помало несигурни, у политику укључен човек, пише еп о Александру Македонском, који представља једну врсту „маскираног духовног дневника Давиловог“.⁹ То дело у којем је овај конзул „сва своја искуства у свету, своје мисли о Наполеону, о рату, о политици, своје жеље и своја негодовања [...] пребацивао у далека времена и магловите прилике у којима је живео његов главни јунак, и ту им [...] пуштао слободна маха и настојао да их садеље у правилне стихове и више-мање строге риме“,¹⁰ настаје пак на основу јасно експлицираних поетичких правила која се дају књижевно-теоријски систематизовати.

Поред тога што фаворизује стиховану форму епског карактера, Давил има намеру да ову своју *Александриду*, попут Хомеровог спева, организује у двадесет и четири певања. Фаворизовање круте епске форме уз историјску садржину говори о томе да се ради о класицистичком предлошку, који Андрићев наратор и потврђује називајући конзула „убеђени ученик великог Боалоа“.¹¹ Сходно боалоовској поетици која се бори против „претераног утицаја маште“, „песничких смелости и духовног нереда“,¹² и Давил верује да поезија „мора да се руководи разумном мером и здравим смислом без којих нема и не може да буде никаквог уметничког дела“.¹³ Овакво виђење поезије

⁵ Earl Miner, *исџо*, стр. 216. [“historically relative to a particular cultural complex”]

⁶ „Роман *Травничка хроника*, као наративна презентација *имаголошкој размишљања*“, преузето из: Корнелија Фараго, „Компаративна тропологија странца у књижевности“, *Теоријско-исџоријски љреплед комџарайисџичке џерминолоџије код Срба*, св. 1, уредници: Бојана Стојановић-Пантовић и Станиша Нешић (Књижевно друштво Свети Сава, Београд, 2006), стр. 137–148. посебно 139.

⁷ Earl Miner, *исџо*, нарочито види стр. 8, 24, 225.

⁸ *исџо*, 233 (прев. Г. Р.)

⁹ Иво Андрић, *Травничка хроника* (Просвета, Београд, 1976), стр. 90.

¹⁰ *исџо*, 90.

¹¹ *исџо*, 89.

¹² *исџо*, 89.

¹³ *исџо*, 90.

кореспондира на стварносном плану са Давиловом функцијом конзула која захтева од човека јасно одређено понашање и наступ уз препоручивање своје владе, не толеришући испољавање личних емотивних ставова било да се ради о поезији или људским животима.¹⁴ Отуда Давил, као човек саживљен извесним својим делом са једном улогом која, треба додати, претпоставља над собом ауторитет, и на поетско-поетичком плану одаје утисак „да му је више стало до реда и строге мере у поезији него до поезије саме, као да су ред и мера однекуд стално угрожени од поета и од поезије и да их треба свим средствима бранити и помагати“.¹⁵

С обзиром на то да идеје, ставови и вредности имају склоност ка временској потрошњи и первертовању, Давилово епигонство, када су у питању поставке француског теоретичара, могуће је узети као почетну инстанцу, с тим да остаје питање о њеним правим подстицајима који долазе од јунакових политичких уверења. Ту свакако треба споменути и Давилов песнички узор који је исто тако експлициран у делу. У питању је француски класицистички песник Жан Делил, познат и по свом преводу Вергилија.¹⁶ Поред тога што потврђује склоност ка класицистичком маниру, овај поетичко-песнички избор одаје и Давилу франкофону утемељеност, која постаје разумљива анализом његовог општег односа према Француској. Верујући у супериорност Француске, Давил је тако склон да изједначи ову државу са читавом Европом, као силом у чију премоћ морају да поверују како западни тако и источни народи¹⁷. С друге стране, узимање Делила као песничког узора открива још једну запажену карактеристику Давиловог поимања песништва и света. У питању је склоност ка посредном говору¹⁸, која му омогућује да у својој *Александриди* оживи и Босну, „оскудну земљу са тешком климом и злим људима, али под именом Тауриде“¹⁹.

Оваква негативна перцепција балканске земље, која припада културолошки сасвим другачијем поднебљу него нпр. Француска, отвара простор имаголошким аспектима Андрићевог романа. Балканизам Давиловог епа, у оном смислу како га Торорова дефинише,²⁰ подстакнут и француским путописним утицајима,²¹ чини представу о великом класичном хероју, Александру Македонском, који долази да укроти дивљи, разудани, а поврх свега, зао народ какви су Тауриданци, односно, Босанци. Док представа Александрове супериорности има да захвали својеврсном франкофоном европоцентризму, подржаном империјалном идеологијом Наполеона коју конзул пред-

¹⁴ Као пример у роману ту је убиство капицибаше које се дешава убрзо по конзуловом приспећу у Босну, а на коју он реагује ћутањем и на крају прекрајањем извештаја француској влади. *Исџо*, 59.

¹⁵ *Исџо*, 90.

¹⁶ Види: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/156582/Jacques-Delille>, као и http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Delille

¹⁷ Иво Андрић, *исџо*, стр. 172.

¹⁸ Види: http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Delille

¹⁹ Иво Андрић, *исџо*, стр. 91.

²⁰ Марија Тодорова, *Имајинарни Балкан*, превеле са енглеског: Драгана Старчевић, Александра Бајазетовић Вучен (Просвета, Београд, 2006), в. „Увод: Балканизам и Оријентализам: различите категорије?“, стр. 47–77.

²¹ Иво Андрић, *исџо*, стр. 152.

ставља,²² акција освајања једног, условно речено, слабијег народа са Балкана „потиче одатле што је свака моћ у класном друштву везана уз глодајућу свест о властитој немоћи спрам физичке природе и њених друштвених наследника, оних многобројних који су потлачени“.²³

У позадини оваквог „господског“ виђења света и односа сила у њему, Андрићев роман открива посве лабилног Давила-писца. У окружењу у којем је, измештен из своје културе, и у њој структуре која га, без другог ослонаца, у знатној мери одређује, Давил путем фикције ствара једну другу врсту стварности „којом он влада по својој вољи, у којој нема тешкоћа ни отпора и у којој он налази лака решења за све што је у њему и око њега нерешено и нерешљиво, и тражи утеху за све што му је тешко и накладу за све оно што му стварни живот не даје и не дозвољава“.²⁴ Тај еп, као одраз лошег стања Давиловог интимног света, има компензацијску улогу за биће које је само поробљено пресијом структуре света из којег потиче, и који конституише и управља његову личност кроз позицију конзула. Другим речима, „издизања индивидуе на ниво субјекта уз помоћ идеологије“ има за последицу Давилово уверење „да је његова јавна активност резултат слободне воље, иако стварно проистиче из принуде, повезане са местом које заузима“.²⁵

Тако балканизам Давиловог дела, у оном смислу у којем га Тодорова дефинише, представља више одраз културног контекста и њега самог, него саме Босне која је узета за предмет.²⁶ Превласт човекове личности над његовим, условно речено, емотивним делом има нераскидиву везу са активностима окупаторског режима над народом који је претежно душевног склопа, а о коме Давил прикривено пише. При томе, његов одабир управо класицистичких поетичких начела, са карактеристичним давањем примата рацију, а сузбијањем маште, није нимало случајан. Ова поетика (као прописан систем начела која формирају дело) представља како одраз начина функционисања његове културе, тако и рефлекс владавине *унуџрашњих* правила (личне поетике) по којима се одржава неравнотежа између Давилове личности и бића.

У свим овим односима (освајачи/освајани; личност/биће; форма/садржина), чије се акције међусобно подржавају, јавља се вишеструк поетички механизам који не само што врши улогу цензора, јасно селекујући и одстрањујући оно што на површини (или у делу) не сме да се испољи, него уједно прикрива праву природу своје акције, наводно здраворазумским ставом. Наиме, боље је уколико Француска, рацио или „ред и строга мера у поезији“ заузму нормативни статус, јер би у супротном исти били

²² Ова империјална идеологија није потврђена и разматрана само у наведеним историјским студијама Станојевића, Ћоровића и Кокела, него је постала и предмет свестраног истраживања у контексту културних истраживања и, нарочито, постколонијализма, о чему види: „Културна истраживања“ и „Постколонијализам“ у: Ана Бужињска и Михал Павел Марковски, *Књижевне теорије XX века*, превела с пољског: Ивана Ђокић Саундерсон (Службени гласник, Београд, 2009).

²³ Макс Хоркхајмер и Теодор Адорно, *Дијалектика просвећеног живота*, превод: Надежда Чачиновић Пуховски (Веселин Маслеша, Сарајево, 1989), стр. 68.

²⁴ Иво Андрић, *исџо*, стр. 149.

²⁵ Ана Бужињска и Михал Павел Марковски, *исџо*, стр. 581.

²⁶ Зоран Константиновић, *Компаративно виђење српске књижевности* (Светови, Нови Сад, 1993), стр. 41.

угрожени од једне „зле“ балканске земље, претераних емоција, слободе и маште, или поезије у оном ирационалном смислу тог појма. Отуда и сама професија конзула, са улогом да представља ствари само у једном светлу, било да заступа Наполеонову власт у Босни, или да у обрнутом смеру шаље извештаје, налази свој пандан у поетици коју Давил прихвата.

Када је у питању пак млади француски конзуларни саветник, Дефосе, ствари стоје мало другачије. Он за разлику од свог надређеног нема изразитих уметничких претензија, али има став о њима. Дефосе не само што „не мари стихове“²⁷, него за разлику од Давила којем је, како смо рекли, Делил узор, савремену француску поезију види као „неразумљиву, потпуно неискрену, бледу и излишну“.²⁸ Самим тим, ни за Давилов еп он нема много слуха, те му несвесно налази слабу тачку позивајући се управо на Боалоа, чија начела, како смо рекли прожимају *Александриду*.²⁹ Млад, полетан и пун знања, Дефосе, сав „у служби живота“,³⁰ одлучује се да пише књигу о Босни, сву од „стварне стварности“.³¹ У њој он планира да изнесе сва своја запажања о овој земљи, њеној култури и народу. У складу са природним „духовним љубопитством“,³² млади канцелар, при додиру са новом земљом и народом, ниже питања: „Откуд потичу? Како се рађају? Чему теже? У шта верују? Како воле и мрзе? Како старе и умиру?“,³³ при чему одговори на ова питања, али у Дефосеовој визури, чине садржину његове књиге.

Иако у роману нису експлицирани делови Дефосеове књиге, ови „одломци“ се појављују са сваким његовим излагањем нових утисака и ставова о Босни.³⁴ С обзиром на специфичан угао гледања који Дефосе, уједно и као писац заступа, могуће је препознати елементе поетике која, као и код Давила, представља нарочит поглед на свет, и на односе у њему, али и рефлекс унутрашњег стања јунака-писца. Када је у питању форма Дефосеове књиге, она је, за разлику од Давиловог епа, претежно слободна, без стиховних ограничења. Та проза је превасходно реалистичка, а мисли се у њој везују за „живе, гласне, видне и опипљиве предмете дневне стварности“.³⁵ Док је код Давила развијана идеја у широким епским замасима, Дефосеова књига је сачињена од појединости, разматраних претежно са историјско-социолошког аспекта. Ту се, највероватније, ради о путописној форми, у којој је, како наратор тврди, све „поткре-

²⁷ Иво Андрић, *исџо*, стр. 93.

²⁸ *исџо*, 93.

²⁹ „*Que crois-tu qu' Alexandre, en revageant la terre, / Cherche parmi l' horreur, le tumulte et la guerre? / Possédé d'un ennui qu'il ne saurait dompter / Il craint d'être à lui même et songe à s'éviter*“, у Андрићевом преводу: „Шта мислиш да Александар, пустошећи свет, / Тражи сред ужаса, ломљаве и рата? / Морен досадом коју не може да укроти / Боји се да остане сам са собом и тежи да избегне себе“, *исџо*, 94.

³⁰ *исџо*, 287.

³¹ *исџо*, 157.

³² *исџо*, 156.

³³ *исџо*, 155.

³⁴ Томе у прилог говоре обично Давилове помало саркастичне примедбе („Ја се надам, драги пријатељу, да ћемо све то читати у вашој књизи“, стр. 148), но које опет указују на то да Дефосеова излагања утисака о Босни имају своје место у његовој књизи.

³⁵ Иво Андрић, *исџо*, стр. 156-157.

пљено доказима, утврђено бројевима и осветљено примерима. Без речитости и лепоте стила, без општих разматрања [...]”³⁶

Тематски окренутог садашњости, коју испитује из разних углова, Дефосеову пажњу и знатижељу највише привлачи питање опстанка босанског народа услед верске, етничке, културне и многе друге подељености. Он, како Корнелија Фараго наводи, „отелотворује лик *анџројолоја учесника-џосмајрача*, тежи *ујоредном разумевању*, и са широком емпатијом настоји да се идентификује са моментима посматране стране културе, са жељом да ‘продре дубље у прошлост, обичаје и веровања овог света’”³⁷ Овакав начин разумевања босанског народа, у сукобу са Давиловим виђењем ствари, Дефоса неретко ставља у функцију адвоката. За разлику од Давиловог форсирања слике „урођеног зла” овог народа из којег наводно произлази његова заосталост, Дефосе има тенденцију да ту заосталост оправда као „продукт прилика у којима он живи и развија се”,³⁸ не пропуштајући да критикује и западњачке освајачке тежње замаскиране причом о „ширењу корисних веза и утицаја”.³⁹

Ипак, како наратор каже у једном моменту, ни сам „Дефосе није крио да је изненађен упорством којим се у Босни не само Турци него и људи свих осталих вера бране од сваког утицаја, па и најбољег, опирају свакој новини, сваком напретку, *џа и оном који је мојућ и џод садашњим џриликама и зависи само од њих*”.⁴⁰ Бранећи од Давила, с једне стране, самосвесност босанског народа и вредности његове културе, он га, с друге, види спремног да, преко католичког елемента који у Босни чине фрањевци, прими европске просветитељске утицаје, те да усвоји „здравији и разумнији начин живота”.⁴¹ Тај темељ би, према Дефосеовом схватању, био валидан заједнички имени-тељ, довољан да уједини и, у универзалистичком смислу, изједначи народ који изнад свега одликује хетерогеност, јер иначе „[к]ако је могућно [...] да се ова земља смири и среди и да прими бар онолико цивилизације колико њени најближи суседи имају, кад је народ у њој подељен као нигде у Европи?”⁴²

Ови Дефосеови ставови, одрази „просвијетитељске утопије са својом пројекцијом универзалног хуманизма и еманципације човјечанства”,⁴³ имају за последицу хомогенизовање света који је „заправо манифест различитости”.⁴⁴ Поглед на свет који полази од претпоставке да су сви људи исти, и да уколико то нису, треба да буду, при чему се узор тражи у еманципованом, западном културом образованом човеку, има за последицу нивелизацију „дијалектичке напетости и мозаичне хибридности босан-

³⁶ *Исџо*, 157.

³⁷ Корнелија Фараго, *исџо*, стр. 139.

³⁸ *Исџо*, 87.

³⁹ *Исџо*, 87.

⁴⁰ Иво Андрић, *исџо*, стр. 285. (подвукла Г. Р.)

⁴¹ *Исџо*, 286.

⁴² *Исџо*, 285.

⁴³ Енвер Казаз, „Трећи свијет и његова мудрост искључености”, *Слика другој у балканским и средњоевропским књижевностима*, уредник: Миодраг Матицки (Институт за књижевност и уметност, Београд, 2006), стр. 275.

⁴⁴ Корнелија Фараго, *исџо*, стр. 144.

скохерцеговачког повијесног, културног и сваког другог облика идентитета⁴⁵ и, уопште, порицање разлике као вида толеранције другачијих начина живљења. Отуда и Дефосеова поетика, претпостављена пре свега начелом да се разумом у све продре и објасни, ипак нема довољно широк оквир и прилагодљиву перспективу којом би се у виду литерарног предмета појмила „слика Босне као полицентрични, хибридни, маргинални, рубни културни идентитет, рубни у односу и на Оријент и на Окцидент“.⁴⁶

Исто важи и када су у питању, условно речено, метафизички квалитети ове земље, а које Дефосеов младалачки склоп пропушта кроз свој нагонски механизам, те их у извесном смислу унижава и первертује. Иза коментара који оставља у својој књизи о босанским девојакама,⁴⁷ стоји искуство живог сусрета са младом Босанком коју његов, сексуалним нагоном побуђен, ум доживљава као део босанске вегетације која му се у извесном смислу сама нуди. Поред тога што открива још један имаголошки аспект романа,⁴⁸ ова сцена показује на који начин Дефосеов просветитељски дискурс изврће стварност у корист властитих освајачких тежњи. Љутња која ће наврети из њега када се он неким чудом буде нашао у односу на девојку „узбуђен и прав, као неки пагански император, а она до његових ногу, клечи, склопљених руку и сузног погледа упереног увис пут његовог лица, као светица са побожних слика“,⁴⁹ открива, као и код Давила, у којој мери је балканизам што га овај млади западњак производи у односу на другог, заправо одраз њега самог. Тако и његова поетика, коју напајају пориви европеизације других светова, са својим инсистирањем на реалистичкој димензији света која аутоматски искључује сваку ирационалност, поставља ствари тако да не уважи (и из „књиге о Босни“ одстрани), све квалитете босанског света који јунаковим намерама (и намерама његове културе) не погодују.⁵⁰ У том смислу треба схватити Дефосеов доживљај младе Босанке који описује наратор: „Не зна како се то ни када десило, али види јасно да је та слаба и као трска поводљива девојка на чудесан начин прешла из ‘вегеталног света’, у коме је била све дотле, у неки посве други свет, подмукло побегла под сигурну заштиту неке јаче воље, где јој он више ништа не може“,⁵¹

⁴⁵ Енвер Казаз, *исџо*, стр. 278.

⁴⁶ *исџо*, 269.

⁴⁷ „Жене су редовно стасите; многе од њих падају у очи финим и правилним цртама лица, лепотом тела и белином коже која засењује очи“, Иво Андрић, *исџо*, стр. 222.

⁴⁸ Дефосеов поглед на Босну у духу је уважавања западњачког термина „примитивно“, који, уз асоцијацију на Аристотелову поделу на три врсте душе (вегетативна, анимална и рационална) има склоност да друге, не-западне културе перципира као нижи облик егзистенције.

⁴⁹ Иво Андрић, *исџо*, стр. 219.

⁵⁰ У том смислу треба разумети цитат из пишчеве књиге: „Не зна како се то ни када десило, али види јасно да је та слаба и као трска поводљива девојка на чудесан начин прешла из ‘вегеталног света’, у коме је била све дотле, у неки посве други свет, подмукло побегла под сигурну заштиту неке јаче воље, где јој он више ништа не може“, *исџо*, 220, који се задржава искључиво на констатацији о физичкој лепоти босанских девојка, уз изостављање искуства које је Дефосеу морало посведочити и о њиховим дубоким религиозним квалитетима („Не зна како се то ни када десило, али види јасно да је та слаба и као трска поводљива девојка на чудесан начин прешла из ‘вегеталног света’, у коме је била све дотле, у неки посве други свет, подмукло побегла под сигурну заштиту неке јаче воље, где јој он више ништа не може“, *исџо*, 220).

⁵¹ *исџо*, 220.

али који он у својим напоменама прећуткује, задржавајући се само на констатацији о физичком квалитету.⁵² У овој тачки, видећемо, Давилова и Дефосеова поетика остварују најзначајнију сличност.

Обе поетике које ова двојица западњака заступају, због своје изразито рационалне оријентације, производе „приче“ које, како Исидора Секулић примећује, представљају пре свега „замисао, план, нарацију, духовитост, стил“,⁵³ што је видљиво у начину стварања Давиловог епа, док за Дефосеову књигу важи други део Исидорине констатације да је западна прича „одломак живота, студија, истина, доказ“.⁵⁴ У случају када западни писци за свој предмет имају „трећи свет“ – народ граничног идентитета, какви су не само Босанци, него уопште балкански народи, не долази заправо до поклапања предмета са поетичком апаратуром која има другачију културну позадину, те се предмет самим тим не показује у пуном светлу. Вредност оваквих приступа треба видети у томе што, *с јегне сџране*, они износе драгоцену знање у виду низа историјско-социолошких појединости (Дефосе), или, *с грује*, када својим критичким ставовима учествују у дијалектичком процесу, „филтрирајући“ предмет кроз изношење „негативних“ карактеристика (Давил), но ова вредност афирмисана је само онда када претпоставља свест о парцијалности.

Проблем, дакле, настаје када долази до потражње за нормативношћу. Тада не само што настаје разилажење са битним аспектима предмета, него долази и до сукоба између два типично западна погледа на свет. Свака поетика тако тежи да надокнади онај део предмета у који не може да продре, нудећи за њега неистинит одговор. Покушајима ових јунака да *објасне Босну* измиче онај ирационални део овог света, односно, душевне вредности које су се, како Дефосе тврди, можда и формирале једним делом захваљујући изузетно тешким условима у којима је овај народ живео, и дугом и упорном страдању кроз које је прошао, али које су за човека неискусног у овом погледу, и типски непријемчивог – неухватљиве.

За људе који верују у Беконову крилатицу да је знање моћ, немоћ спрам предмета и непопуњена празнина која остаје да зјапи, изазива неподношљиво стање у које Давил запада слушајући немоћно, без разумевања, локалног Травничанина како лелече у ноћи,⁵⁵ или Дефосе док га сваке ноћи обузима и мучи необјашњива „босанска тишина“.⁵⁶ Инсистирање на томе да човек остане при своме (пропуштајући тиме прилику за правим знањем), спроводи се пак надомешћивањем „слабости“ идеолгијом која ступа у нераскидиву везу с поетиком, те се пружа лажна представа о свеобухватности предмета. Миметизам западних поетика, који Мајнер истиче као њихово основно својство, у овој тачки достиже своју највећу проблематику. Тежећи да опонаша природу (предмет), ово поетичко својство неизбежно опонаша и игру премоћи коју једна култура покушава да успостави над другом. Међутим, такво опонашање није ништа друго до,

⁵² Види напомену 21.

⁵³ Исидора Секулић, „Исток у приповеткама Иве Андрића“, *Исидора Секулић*, приредила: Слободанка Пековић (Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2011), стр. 198–204, посебно стр. 198.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Иво Андрић, *исџо*, стр. 145.

⁵⁶ *исџо*, 154.

како Адорно тврди, „мимезис спрема мртвог“, где „[с]убјективни дух тиме што докида душу у природном овладава том природом без душе само *имиџирањем њезине шћуросџи*“.⁵⁷ Из овог разлога и Давилова и Дефосеова поетика не само што нужно приказују једнострано свој предмет, не измичући у неку руку судбини свих западних поетика (које су изграђени на другачијој врсти предмета),⁵⁸ него га уједно изокрећу, одузимајући му пред светом (свим потенцијалним читаоцима) право на истину.

Проблем упоредних поетика, како је наведено на почетку рада, у смислу сагледавања ограниченог домета западних поетичких начела, у роману *Травничка хроника* дат је на креативан, фиктивно уобличен начин, а при том ни проблем ни решење које, у извесном смислу, ово дело нуди, нису изгубили на снази и уверљивости. Напротив. Овакав тип разматрања има своје предности у односу на каткада суво теоретисање, будући да фикција пружа прилику да се замисли конкретна ситуација, односно створи нетипично окружење у којем би се поетике два западна писца могле преиспитати. То се заправо подударно са улогом књижевности онако како су је руски формалисти схватили, да уз помоћ низа поетских фактора отклања аутоматизам перцепције те омогућава боље сагледавање, иначе, не приметних ствари. Андрићев роман, због своје изразите склоности ка упоредним перспективама, испитивање овог проблема нуди на изузетно сложеном нивоу: *прво*, сравњује две западне поетике, по много чему, на први поглед, различите; *друго*, приказујући њихов двоструки однос према Босни (фиктивни – где се они постављају супериорно у односу на културу у којој се налазе, и стварни – који показује заправо њихову инфериорност и несналажење у истој) омогућава да се сагледа парадоксални карактер ових поетика чија најдубља сличност, као *шреће*, почива у идеолошким токовим европске културе и политике.

---

⁵⁷ Макс Хоркхајмер и Теодор Адорно, *исџо*, стр. 68.

⁵⁸ Earl Miner, *исџо*, стр. 216.